

Mehriban Zeynal qızı Hacızadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
farizhacizade720@gmail.com

MÜASİR DİLÇİLİKDƏ SÖZ BİRLƏŞMƏSİNİN ROLU VƏ YERİ

Xülasə

Müasir ingilis dilində söz birləşmələrinin rolu və yeri zaman-zaman tədqiqat obyektinə olmuşdur. Söz birləşmələri ilə bağlı araşdırmalar göstərir ki, əksər hallarda sərbəst söz birləşmələri ilə frazeoloji birləşmələr arasında heç bir fərq yoxdur. Söz birləşmələri arasındakı fərqlər gəlincə, biri dildə hazır, digəri isə nitq prosesində formalaşır.

Sözlərin nitq prosesində birləşməsinin əsas səbəbi ifadə etdikləri anlayışların bir-biri ilə əlaqəli olmasıdır.

Beləliklə, söz birləşmələrinin əsasını ifadə etdikləri anlayışların qarşılıqlı uyğunluğu təşkil edir.

Söz birləşmələrinə məşhur yanaşma xarici və doğma dillərdə sözlərin mənalarını müqayisə etməkdir.

Açar sözlər: *söz birləşməsi, nitq prosesi, məfhum, kateqoriya, tipologiya*

Mehriban Zeynal Hajizade
Azerbaijan University of Languages
farizhacizade720@gmail.com

The role and place of word combination in modern linguistics

Abstract

The role and place of word combinations in modern English has been the subject of research from time to time. Research on word combinations shows that in most cases there is no difference between free word combinations and phraseological combinations. As for the difference between word combinations, one is ready in the language, and the other is formed in the process of speech.

The main reason for the combination of words in the speech process is the interconnectedness of the concepts they express.

Thus, the basis of word combinations is the mutual compatibility of the concepts they express.

A popular approach to word combinations is to compare the meanings of words in foreign and native languages.

Keywords: *word combination, speech process, concept, category, typology*

Giriş

Qeyd edək ki, ilkin elmi anlayışların inkişaf mexanizmi “müəyyənləşdirmə metodu” vasitəsilə reallaşdırılır. “Bu metodun əsasını artıq hazır şəkildə olan, uşaqlarda artıq formalaşmış anlayışları, onların məzmununu şifahi şəkildə müəyyənləşdirməklə tədqiq etməkdən ibarətdir” (Vygotsky, 1934: 103).

Ancaq sözü gedən metod faktiki olaraq məfhumların təkamül prosesini müəyyənləşdirir, anlayışların əsas əlamətlərinin fərqləndirilməsinin həqiqətən də şüurlu şəkildə və dərk etmə yolu ilə baş verib-vermədiyini göstərə bilmir.

L.S.Viqotskiy yazır ki, “anlayışların tədqiqi işində irəliyə atılmış ən böyük addım anlayışların yaranma prosesini adekvat şəkildə təsvir etməyə cəhd göstərmiş eksperimental metodikanın yaradılmasından ibarət olmuşdur (Vygotsky, 1934: 104).

L.S.Viqotski anlayışları adi və elmi olmaqla iki qrupda təsnifləndirir. Onun fikrincə, adi və elmi anlayışların əsas fərqi anlayışların mənimsəmə metodlarında özünü büruzə verir.

Belə ki, adi anlayışlar şüursuz şəkildə aşağıdan yuxarıya, elmi anlayışlar isə yuxarıdan aşağıya olmaqla mənimsənilir (Vygotsky, 1934: 104).

Anlayışların formalaşması istiqamətində aparılmış araşdırmalar arasında L.S.Vıqotski, L.S.Saxarov metodu ilə aparılmış eksperimentlər böyük maraq kəsb edir.

Başqa sözlə, “süni anlayışlar”sınaqdan keçirilir. L.S.Vıqotskiy “eksperimental anlayışların araşdırılmasından həqiqi anlayışların dərinəndən araşdırılmasına keçməyin” zəruriliyini bildirirdi. L.S.Vıqotskinin və digər tədqiqatçıların araşdırmaları göstərir ki, məktəbəqədər yaş dövrünə mənsub olan uşaqlar anlayışları fikirləşmək qabiliyyətinə malik deyil (Vygotsky, 1934: 108).

N.F.Talizinin qənaətinə, fəaliyyətin təxmini əsaslarının birinci tipinə yalnız “fəaliyyət nümunələri” və onun məhsulları daxildir. Öyrənci özü hərəkəti yerinə yetirmək üçün cəhdlər və səhvlər yolu ilə oriyentirlər axtarır. Hərəkətin düzgün yerinə yetirilməsi şərti, bir qayda olaraq, müəllim tərəfindən nəzərdə tutulur (Talyzina, 1975: 55).

Sözlərin birləşmə imkanları dedikdə onların birləşmə imkanları və söz birləşməsi məfhumunun linqvistik təbiətini əlində əsas götürən çətinlik kateqoriyalarının təqdim etdiyi söz birləşmələrini tədqiq etməkdir. Leksikanın mənimsənməsi üçün əsas tələblərdən birinin sözləri kombinə etmək bacarığının olduğunu qeyd edərək, ingilis dilində sözlərin semantik xüsusiyyətlərinə, digər sözlərlə mənə münasibətlərinə, sözün morfoloji və sintaktik formasına əsaslanmaqla söz birləşməsi vasitəsilə cümlə tərkibinə daxil olduğundan, sözlərin leksik, morfoloji və sintaktik birləşmələrini qeyd edir. Bununla əlaqədar sözlərin mənimsənməsinə dair çətinlikləri 2 kateqoriyaya bölürlər. Birinci kateqoriyaya aid olan çətinliklər sözün mənsub olduğu nitq hissəsinin xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. İkinci kateqoriyaya dair çətinliklər isə sözün mənası və onun müəyyən sözlərlə birləşə bilmək imkanları ilə əlaqədardır (Talyzina, 1975: 45). Sintaktik konstruksiyalarda isə sifətlərlə birləşmə imkanlarına üstünlük verirlər. Bu zaman tədqiqatçıların marağı ana dilindəki ekvivalentlərin üzərində cəmləşir. Bu fikirlər fransız dilinin tədrisi üçün əhəmiyyətli ola bilər. Tədqiqatçı alimlər xarici dildə söz birləşmələrini iki qrupda müəyyənləşdirirlər:

1. Birinci qrupa qavranılması öyrənmələr üçün xüsusi cəhd tələb etməyənlər

Məsələn: “many books, a beautiful girl, a good picture” və s. kimi söz birləşmələri aiddir.

2. İkinci qrupa isə doğma və xarici dildə sözlərin işlənmə məqamlarının üst-üstə düşməsi ilə əlaqədar çətinlik törədən söz birləşmələri

Məsələn: To marry somebody, strong feeling, lonely business, big argument, big affair, to take to smb.) aid edilir.

Q.İ.Boqin söz birləşmələrinin tipologiyasını verərkən daha geniş tədqiqatlara yer vermişdir (Boqin, 1967: 45). O, söz birləşmələrini:

1. söz

2. forma seçimi

3. söz əlaqələri (1-ci qrup)

4. nitq prosesində hazır material kimi işlədilən sözlərin işlənməsi ilə bağlı (2-ci qrup) çətinlik səviyyəsi ilə bağlı olaraq təsnifləndirir.

Hər iki qrupa semantik sıralanma (1-ci qrup üçün lazımı sözün seçilməsi, misal üçün, little-big) və ya 2-ci qrup üçün sözlərin söz birləşmələri tərkibində idiomatik işlənməsi (məsələn, for the first time, in his time) eləcə də, strukturda olan çətinliklərlə bağlı, 1-ci qrup üçün strukturun seçilməsi (my sister and I), ekvivalenti rus dilində ayrı-ayrı sözlərlə ifadə olunan ingilis dili birləşmələrinin (məsələn, to take a look) işlənməsi daxildir və iki yarımqrupa bölünür. Xarici dil fakültələrində frazeoloji vahidlərin tədrisi ilə bağlı söz birləşmələrinin metodik tipologiyasının işlənilməsi hazırlanması T.N.Lyapina və E.F.İvanovaya məxsusdur.

Söz birləşmələrinin dildaxili və dillərarası interferensiyanı nəzərə almaqla yaradılmış metodik tipologiyası E.F.İvanova tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Tədqiqatçıların hər ikisi daxili interferensiya baxımından söz və söz birləşmələrini iki qrupda təsnifləndirir: (Axundov, 2006: 280).

1. Birinci qrupa istifadəsi müəyyən qaydalarla əlaqədar ingilis dilinin artıq mənimsənmiş hadisələri ilə üst-üstə düşməyən söz və söz birləşmələri daxildir. Həmin söz birləşmələrinə mənimsənilmə çətinlikləri hərəkət bildirən müxtəlif cümlələrin (to arrive in, at; to leave for) işlənməsi ilə bağlı olan söz birləşmələri aiddir (1-ci qrup).

2. Mənimsənmə çətinlikləri dillərarası interferensiya ilə izah olunan söz birləşmələrinə isə mənə baxımından uyğunluq təşkil etməyən söz birləşmələri aid edilir (2-ci qrup).

T.N.Lyapina 4-cü kursda mənimsənməsi vacib olan leksikanı A və B yarımqruplarında qərarlaşdırır.

1. A yarımqrupuna uyğunluğa əsaslanan sözlər daxildir (məsələn **“radical”**).

2. B yarımqrupuna isə ingilis dilinin öncə mənimsənmiş sözləri ilə uyğunluq əsasında anlaşılan sözlər daxildir (misal üçün, **“attack”**).

Qeyd edilir ki, burada çətinlik törədən əsas səbəb uyğunluq təşkil etməyən sözlərdir. Eyni zamanda, əsas diqqət **“konstruktiv”** birləşmə imkanlarında cəmləşir. Frazeoloji vahidlərə isə fikir verilmir. Sözlərin birləşmə imkanlarının uyğunluq təşkil etməməsini aşağıdakı misallarla qeyd etmək mümkündür:

İngilis və Azərbaycan dillərində tipoloji tədqiqatlardan bəhs edərkən Z.N.Verdiyeva, N.A. Ələkbərova, O.İ.Musayevin və s. işləri diqqət çəkir. Sözlərin birləşmə imkanları ilə bağlı məfhumların araşdırılması ilə bağlı tədqiqat müəlliflərindən S.K.Folomkina, Z.M.Tsvetkovanın adlarını çəkmək olar. Onlara görə **“heavy rain”** və **“сильный дождь”** birləşmələrinin müqayisəsi zamanı müxtəlif anlayışlar formalaşır: ruslar yağışı gücünə, ingilislər isə ağırlığına və intensivliyinə görə qiymətləndirirlər. Azərbaycan dilində **“heavy rain”** söz birləşməsinin ekvivalenti olan **“şiddətli yağış”** birləşməsində yağışın gücü və intensivliyi vurğulanır. Beləliklə, burada ingilis dilindən çox, rus dili ilə daha çox oxşarlıq mövcuddur. Frazeoloji leksik vahidlər didə işlənmə baxımından üstünlük təşkil etdiyi üçün onların öyrənilməsinin vacibliyini vurğulayan S.K.Folomkina dərk olunması, yadda saxlanması və yada salınması ilə bağlı onların üç mərhələdə öyrənilməsinin konkret yollarını göstərir (Folomkina, 1959: 22).

Müəllif dərk olunma mərhələsində frazeoloji vahidlərlə bağlı çalışmaların aşağıdakı növlərini qeyd edir:

- 1) Söz birləşmələri ilə əlaqədar söz seçimi;
- 2) rus dilində ekvivalentlərin seçimi;
- 3) ingilis dilindəki söz birləşmələrinin rus dilinə tərcüməsi;
- 4) ingilis və doğma dildə sözlərin birləşmə imkanlarının müqayisəsi;
- 5) cümlələrin təhlili və s.

II qrupa cavabları mətnə dəqiqliklə verilən suallar aid edilir. Bu növ suallara ingilis dilində **“wh questions”** - yəni **“who, when, where, what”** sual sözləri ilə başlayan xüsusi suallar aiddir. Lakin xüsusi sualların heç də bütün növləri bu qrupa aid edilə bilməz. Belə ki, **“why”** and **“how”** sual sözləri ilə başlayan xüsusi suallara dəqiq cavabların verilməsinin mümkün olmadığı səbəbindən, bu növ suallar sözü gedən suallar qrupuna daxil edilə bilməz:

What is always there in English conversation?

Verilən sual aşağıdakı şəkildə cavablandırılmalıdır:

- An undercurrent of humour.
- There is always an undercurrent of humour.
- There is always an undercurrent of humour in English conversation.

III qrupa cavabları mətnin məzmunundan götürülən, lakin cavabların mətnə dəqiq şəkildə olmayan suallar aiddir. Adətən bu qrupa aid olan suallar **“why”** and **“how”** sual sözləri ilə başlayır.

- How did Dick get acquainted with his wife?
- When people get different favours for each other?

Bu cür sualların adətən dəqiq cavabı olmur. Məzmunu bilən tələbələr suallara yaradıcılıqla yanaşırlar.

IV qrupda isə maksimum yaradıcı cavablar tələb olunur. Bu zaman verilən sualların cavabları izah olunmur. Tələbələrə suallara cavab verərkən fikir və rəylərini ifadə etmək, fərziyyə bildirmək tapşırıqlar.

V qrupda isə artıq onlar mövqe nümayiş etdirməli, əlavə məlumatlarla **“silahlanmalı”** və təcrübələrindən istifadə etməlidirlər. Bu zaman aşağıdakı suallar ünvanlana bilər:

- What would you get in Dick's place?

Dördüncü və beşinci qruplarla bağlı suallar əksər hallarda dərsliklərdə qeyd olunmur.

Belə hesab edirik ki, dərslik müəllifləri bu cür sualların yazılı surətdə cavablandırılmasının çətin olduğunu düşünərək dərsliklərə daxil etmirlər. Problemin həlli məfhumların ifadə olunmasına xidmət

edən “to get” tərkibli frazeoloji vahidlərin linqvistik mövqedən müəyyənləşdirməyə imkan verən söz birləşməsinə yanaşma tərzlərinə istiqamətlənmişdir.

Bunlardan V.Q.Admoni, O.S.Axmanova, V.V.Vinoqradov, A.V.Kunin, A.A.Potebnya, A.A.Şaxmatov, N.Y.Şvedova, V.N.Yartseva və b. təhlildə onun üç mərhələsinin (fiziki, qiymətləndirici, eləcə də, məcazi mənalı söz birləşmələrinin araşdırılması ilə bağlı maraqlı ideyalara malik idilər. Frazeoloji birləşmələrin nitq prosesində yaranması, başqa sözlə, onların dilə deyil, daha çox nitqə aid olması fikrinin təsdiqi linqvistik nöqteyi-nəzərdən önəmli əhəmiyyət kəsb edir.

İngilis və Azərbaycan dillərində sözlərin məna strukturları bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndiyinə görə, dillərarası və dildaxili interferensiya burada nəzərə alınmalıdır.

Frazeoloji birləşmələrin tədrisinin və öyrənilməsinin ilkin psixoloji şərtləri qismində aşağıdakıları bilmək lazımdır:

- a) anlayışın məzmunu və həcmnin müəyyənləşdirilməsi;
- b) anlayışların məzmunu arasında məna əlaqələrinin yaradılması çıxış edir.

Sözü gedən psixoloji mexanizmin hazırlanması vacibdir. Hər bir cümlə nitqin kontekstual vəziyyəti ilə bağlı olur. Kontekstdən xaricdə götürülmüş cümlənin intonasiyası həmin cümlənin birinci növbədə daxili üzvlərinə bölünməsinə təmin edir. Bu üzvlərin söz birləşmələri, tərkiblər və s. şəklində formalaşması, xüsusən, budaq cümlə ilə tərkiblərin fərqləndirilməsində intonasiya mühüm rol oynayır, müxtəlif qrammatik, sintaktik-semantik əlaqələrin nəzərə çarpdırılmasına kömək edir.

Q.Q.Poçepsov yazır: «Cümlə quruluşunun öyrənilməsi, onun tərkibinin parçalanması, tərkib hissələrinin üzvlənməsi zərurətini meydana çıxarır» (Aidarova, 1964: 9).

Cümləni və başqa nitq vahidlərini, eləcə də frazeoloji vahidləri səslənmə prosesindən xaricdə təsəvvür etmək mümkün deyil.

Müasir ingilis dilində cümlə üzvlərinin tema kimi çıxışında, müəyyən məna çalarlarına malik olmasında məqsəddən asılı olaraq, müxtəlif mövqedə olması intonasiya xüsusiyyətlərində özünü göstərir. Müasir dilçilikdə müxtəlif cümlə tiplərinin, habelə sintaqm təşkil edə bilən cümlə üzvlərinin, frazeoloji vahidlərin intonasiya baxımından tədqiqi maraq doğurur. Frazeoloji birləşmələr də söz birləşmələrinin bir növü kimi nitqimizdə mühüm yerə sahibdir. İzahedici sözləri öz ətrafında birləşdirən bu birləşmələr həlledici rola malikdir.

Müasir Azərbaycan dilində feli bağlama tərkibləri, ingilis dilində onlara müvafiq feli-sifət və cərənd tərkiblərinin bir sıra sözlərdən ibarət olması, bu sözlər arasında məna və qrammatik əlaqələrin mövcudluğu, tərkibdəki ayrı-ayrı sözlərin müstəqil məna daşımaları və sintaktik vəziyyətlərinə görə fərqlənmələri göstərir ki, bu vahidlər maraqlı quruluşa malikdir. Onların müxtəlif məna növləri içərisində özünü daha kəskin büruzə verəni və feli bağlama tərkibləri mənasının əsas mahiyyətini təşkil edən onları nisbi zaman anlayışı ifadə etməsidir. Eyni zamanda frazeoloji vahidlərlə birlikdə işlənməsi də bu tərkiblərin sanballılığını artırır.

Ona görə də bu tərkiblərin məna növlərindən danışarkən birinci növbədə onların zaman anlayışı ifadə etməsi diqqəti cəlb edir. Feli bağlama tərkiblərinə daxil olan sözlərin hamısı həmin tərkibin feli bağlamasına aid olub, onu bu və ya başqa cəhətdən izah edir, ya da ona aid müəyyən bir əlamət bildirir. Deməli, sadə geniş cümlədə bu vahidlər əksər hallarda cümlənin əsas predikativ hissəsinin ifadə etdiyi məlumatdan daha çox və mühüm bir məlumat ifadə edir.

Lady's only relaxation was to get up after she had sewed the dinners and have a little chat with her gentleman» (Xanımın yeganə rahatlığı təşkil etdiyi naharı yola vermək və öz cənabı ilə bir az söhbət etməsi idi) (Making It All Right, 1978: 5)

Verilən cümlə öz dinamik və zəngin semantikasına ilə diqqət çəkir. Belə ki, burada məişət və həyat tərzinə bağlı semantik xüsusiyyətlər ön plandadır. Onu da qeyd etmək ki, adı çəkilən vahidlər əksər hallarda cümlənin əvvəlində vurğulu, ortasında və ya sonunda vurğusuz olurlar. Təsdiq məqamında işlənmiş bu cümlələr enən tonla sərhədlənərək «**only**» sözünün köməyi ilə güclü dinamik vurğu ilə tələffüz edilir, söz özü modal zonaya daxil edilir. «**Only**» ədatı prepozisiyada işlənərək, kommunikativlik cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Aşağıdakı cümlələr inkar məqamında işlənərək qalxan tonla həddəndirilir, formal-qrammatik element məntiqi vurğu ilə deyilir.

Getting his club at last he stopped to buy a paper (Kluba yaxınlaşanda, nəhayət o qəzet almaq üçün dayandı) (Making It All Right, 1978: 81).

Bu cümlədə frazeoloji vahid vasitəsilə məsafə, məkan semantik məna çaları müəyyənləşmişdir.

Birinci cümlədə feli bağlama tərkibləri ilə ifadə olunmuş müstəqil həmcins zərflilər tabesizlik əlaqəsi əsasında əlaqələndərək, müstəqil sintaqmlar yaradır. Hər iki cümlədə feli bağlama tərkibləri cümlələrin əsas predikativ hissəsinə əlavə olunub, hərəkətin nə zaman, harada, hansı şəraitdə baş verdiyini ifadə edir. Bəzi frazeoloji vahidlərdə formal-qrammatik elementlər, modal sözlər, qoşmalar, bağlayıcılar və s. işlədilərək onların mənasına təsir edə bilmir, ancaq vahidlərin ifadə etdiyi məna növlərinin qabarıq nəzərə çatdırılmasında vasitə olur. Yuxarıdakı cümlələrdə **nəhayət, at last** modal sözlərinin işlədilməsindən bunu aydın görmək olar.

“Entering, he had noticed that several people were get already seated at little round green tables with little pots of fresh flowers on them and Brittany ware plates”. (İçəri daxil olanda, üzərində tər çiçək dibçəkləri və dəmir Britaniya boşqabları olan kiçik stolların ətrafında bir neçə adamın artıq oturduğu onun nəzərindən qaçmadı) (Making It All Right, 1978: 35).

Belə halda onlar ayrıca bir sintaqm təşkil edir. Bu zaman səsin əsas tonu orta yüksəkliyə qalxır və sintaqmatik fasilə edilir. **“To get”** tərkibli frazeoloji vahidlər arasında məntiqi-qrammatik cəhətdən maraq doğurarı heç bir uzlaşma baş vermədən, hərəsi öz mövqeyinə xidmət edən tam inkişaf etməmiş vahidlərdir. Yuxarıdakı cümlədə frazeoloji vahid vasitəsilə məlumatın ötürülməsi, məqsədə çatma semantik məna çaları yaranmışdır.

Aşağıdakı cümləni nəzərdən keçirək:

“Greeting Soames deferentially, he got the key in the only door with a certain ostentation” (Somsu fərqli salamlayaraq, o əminliklə yeganə qapıda açarı fırladı) (Making It All Right, 1978: 124).

Burada sözü gedən frazeoloji vahidin nəyisə əldə etmə, məqsədə çatma kimi məna çaları baş verir. İngilis dilindəki / **Oh / my Lord / I can’t get you/** cümləsində xitab sintaktik vahidin ortasında gəlir və onu üç sintaqma bölür. Birinci sintaqmında orta heca sürəti, ikinci sintaqmında orta ton tezliyi, üçüncü sintaqmda isə bu göstəricilər müxtəlifdir.

Təhlil olunan ingilis dilindən seçilmiş / **They couldn’t get him from greeting with her**//cümləsində orta ton tezliyi, orta intensivlik qiyməti, orta tələffüz sürəti müxtəlif qiymət göstəricilərinə malikdirlər.

They couldn’t get him from meeting with her // cümləsində maksimum akustik göstəricilər başlanğıc fazada qeydə alınmışdır. Semantik cəhətdən məna çalarına gəldikdə burada məqsədə çatma semantic məna çaları nəzərə çarpır.

Məsələn, cümlənin əvvəlində tələffüz tempi 126 m/san olduğu halda sonda bu göstərici 62 m/ san-yə qədər zəifləyir. Cümlədə intensivlik zirvəsi başlanğıc fazada qeydə alınmışdır 8, 8 db.

İngilis dilindən seçilən / **The redhair woman / got me up** // cümləsinin əvvəlində ton tezliyi sona doğru enmişdir. Cümlənin sonuna doğru intensivlik zəifləmələrlə müşayiət olunur. Cümlədə zaman qiymətləri də digər parametrlərdə olduğu kimi azalmalarla müşayiət olunur. Minimum zaman sərfi cümlənin sonunda qeydə alınmışdır. Təhlil olunan cümlədə akustik parametrlərin orta göstəriciləri variativdir (Qaziyeva, 2010: 191-195).

Qeyd etmək lazımdır ki, qeyri-müəyyən şəxsi cümlələrin sonda göstərdiyi akustik göstəricilər onun cümlənin əvvəlində və ortasındakı qiymətlərindən xeyli aşağıdı. Buna həmin qiymətləri tutuşdurduqda əmin olmaq mümkündür. Müəyyən məna çalarının verilməsində məqsəddən asılı olaraq, müxtəlif mövqeyə malik olması **“to get”** tərkibli frazeoloji vahidlərin intonasiya xüsusiyyətlərində özünü göstərir. Bu tərkiblərin xüsusiləşməsində onların izahedici sözlər hesabına genişlənməsi, bir məna ayrılığı təşkil etməsi və xüsusi intonasiya ilə deyilməsi böyük rol oynayır. **“To get”** tərkibli frazeoloji vahidlərdə bəzən sözün mənası arasında fərq kontekst baxımından neytral olur.

Məsələn: **“buy” və “get”** sözləri ümumiyyətlə sinonim kimi götürülməyə bilər.

Lakin onlar aşağıdakı nümunədə sinonim sayılırlar.

Məsələn: **I’ll go to the shop and buy some bread-**

I’ll go to the shop and get some bread (Dükana gedib çörək alacağam).

Göründüyü kimi, alınan nəticələr göstərir ki, sintaqmın tərkibinə daxil olan **“to get”** tərkibli frazeoloji vahidlərin öz xüsusi leksik-semantik çəkili prosodik ünsürlərin nisbi dinamikliyi ilə realizə

edilir. Prosodik vasitələrin köməyiylə cümlələrdə müxtəlif semantik sırayışlar baş verir. Beləliklə, hər bir vahid, eləcə də frazeoloji vahidlər mətnin tamlığına xidmət edir.

Nəticə

1. Frazeoloji birləşmələrin nitq prosesində yaranması, başqa sözlə, onların dilə deyil, daha çox nitqə aid olması fikrinin təsdiqi linqvistik nöqteyi-nəzərdən önəmli əhəmiyyət kəsb edir.

2. İngilis və Azərbaycan dillərində sözlərin məna strukturları bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndiyinə görə, dillərarası və dildaxili interferensiya burada nəzərə alınmalıdır.

3. Frazeoloji birləşmələrin tədrisinin və öyrənilməsinin ilkin psixoloji şərtləri qismində aşağıdakıları bilmək lazımdır:

a) anlayışın məzmunu və həcmnin müəyyənəşdirilməsi;

b) anlayışların məzmunu arasında məna əlaqələrinin yaradılması çıxış edir.

4. Sözü gedən psixoloji mexanizmin hazırlanması vacibdir.

5. Sözlərin birləşmə imkanları dedikdə onların birləşmə imkanları və söz birləşməsi məfhumunun linqvistik təbiətini əlində əsas götürən çətinlik kateqoriyalarının təqdim etdiyi söz birləşmələrini tədqiq etməkdir.

6. Hər bir vahid mətnin tamlığına xidmət edir. Özünəməxsus performansı ilə mövqeyini və hüququnu müəyyənləşdirir.

Ədəbiyyat

1. Vygotsky, L. (1934). Thinking and speech. State. Social economy publishing house 362 p.
2. Talyzina, N. (1975). Management of the learning process. Publishing House of Moscow State University, 344 p.
3. Bogin, G. (1967). On the difficulties of using foreign language vocabulary and overcoming them. Psychology in teaching a foreign language, pp.122-136
4. Axundov, A. (2006). Ümumi dilçilik. Bakı: Şərq-Qərb. 280s.
5. Folomkina, S. (1959). To the question of the methodology of work on vocabulary, subject to productive assimilation in the 1st and 2nd courses of the institutes of foreign languages. Uchen. app. MSPIIA. M., t. XXII, p. 81-110.
6. Aidarova, L. (1964). Formation of a linguistic attitude to the word in younger students. Questions of psychology. No. 5, p.55-72
7. Making It All Right. (1978). Modern English Short Stories. Progress Publishers, Moscow, 457 p.
8. Qızıyeva, M. (2010). Xarici dilin tədrisində nitq ünsiyyəti üçün vacib olan psixoloji xüsusiyyətlər. Mədəniyyətlərarası dialoq: linqvistik, pedaqoji və ədəbi aspektlər. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, s. 191-195.

Rəyçi: fil.ü.f.d. Aytən Quliyeva

Göndərildi: 17.02.2021

Qəbul edildi: 06.04.2021